

Straub F. Brunó

(1914–1996)

Megmondom őszintén, engem kevesen ismernek fel. Múltkor egy barátságos taxifő felismert, aláírást kellett adnom a gyermekének, aki, mint mondta, nem valami jó számtanból. Remélem, hogy ez jelent némi motivációt a kislányának.

– Amikor a 70. születésnapod tiszteletére nemzetközi konferenciát tartottak Budapesten, ennek testvérrendezvényeként feleséged, Kepes Anna „Művészet a matematikusok világában” címmel szervezett igen érdekes kiállítást a B55 Kortárs Galériában.

– Panni ezzel a kiállítással megmutatta, hogy a matematikusok között milyen sokoldalú emberek is vannak: festészetet, képzőművészetet aktívan művelők.

– Lesz folytatása ennek a figyelemfelkeltő tárlatnak?

– Feleségem most dolgozik egy gyűjteményes kötet összeállításán, melynek tanulmányait neves matematikusok írják. Matematikusok írnak a művészetről: Gowers a zenéről, Bombieri a festészetéről, Frenkel a filmről, Granville a színházról, Szegedy Balázs a táncról, és sorolhatnám a nagy neveket. Lax Péter is ír ebbe a kötetbe, amelyet az American Mathematical Society jelentet meg. Panni a matematikusoknak abból a közösségből válogatott, akiket személyesen ismerünk, s akikről jól tudjuk, hogy szoros kapcsolatban állnak a művészetekkel.

– Abel-díjasként más embernek érzed magad?

– Nem! Az égvilágon semmi sem változott. Már két hónapja gondolkozom valamin, sehogyan sem akar kijönni. Ez ugyanúgy elkekerít és levertté tesz, mint a régebbi sikertelenségek. Az eredményeknek is ugyanúgy tudok örülni.

Ami megváltozott, hogy sokkal több helyre hívnak előadást tartani: konferenciákra, amikre még jobban fel kell készülnöm, mint eddig. Ez elvonja a figyelmet, elveszi az időmet a munkától. A legtöbb meghívást lemondom, néhányat nem, mert teljesen visszavonulni sem lehet. Egyetemekre, középiskolákba, általános iskolákba, a fiatalok matematikai táboraiiba gyakran elmegyek, hogy népszerűsítsem a matematikát.

– Hogyan tovább?

– Gondolkozom problémákon, ugyanúgy, mint eddig. Nyilván öregszem, lassúbb lettem, sok minden más is kicsit rosszabb, de ez másokkal is így van.

– Ahhoz is hozzá kell szoknod, hogy ke-rek évfordulóidon nemzetközi konferenciákat rendeznek a tiszteletedre.

– Jobban szeretném, ha nem tennék. Nem olyan könnyű ilyenkor az első sorban ülni öt napon át.

Budapest, 2014 januárjában

Az interjút készítette: STAAR GYULA

Száz évvel ezelőtt született Straub F. Brunó, a huszadik század középső harmadának egyik legnagyobb magyar természettudósa, iskolateremtő kutatója és tanító egyénisége, tudományszervezője és tudománypolitikusa. Az óriások ama generációjának tagja volt, a Szentágotthai Jánosok, Gombás Pálok, Bruckner Győzők, Jancsó Miklóskok, Bay Zoltánok, Ivánovics Györgyök fajtájából, akiknek üstökösként felívelő pályája a világhír felé még a második világháború előtt bontakozott ki, akik a vállukon vitték át a magyar kutatást és oktatást a háború vérzivatarán, az utána következő romhalmazon és az ötvenes évek sötétségén, akiknek köszönhető, hogy mindvégig volt európai színvonalú természettudomány Magyarországon.

Az 1932-ben a szegedi orvosi egyetemre beiratkozó Straub tehetségét azonnal felismerő professzor, Szent-Györgyi Albert lebeszélte őt a medicina további tanulásáról és bevonta tanszékének kutatómunkájába. Így amikor 1936-ban kémiából doktorált, már jelentős biokémiai eredményeket tudhatott maga mögött. Alig 25 évesen már világszerte ismerik és számon tartják a nevét a biológiai oxidációval foglalkozó biokémikusok. Amikor Szent-Györgyi áttért az izom-biokémia kutatására, vele tartott egész csapata. Ennek köszönhető Straub legjelentősebb eredménye: 27 éves, amikor felfedezi az *aktint*, az egész élővilág legfontosabb, univerzálisan elterjedt, kontraktilis (összehúzódásra képes) fehérjét (ma az aktin címszóra 244 000 találatot jelez a Google). E felfedezés révén van benne a neve a világ minden biokémia tankönyvében, ennek köszönhető az a páratlan siker, hogy az *Annual Review of Biochemistry* 1950-ben őt, a kommunista diktatúrában élő, a világ tudományától szinte hermetikusan elzártan dolgozó fiatal tudóst kéri fel az izom biokémiájáról szóló összefoglaló cikk megírására. És természetesen ennek köszönhetően lesz 32 évesen a Magyar Tudományos Akadémia tagja és kap tanszékét először Szegeden, majd Budapesten.

Pályája következő szakaszában már kevesebb jelentős eredeti felfedezés fűzhető a nevéhez, munkásságának legfőbb eredménye: nagyszerű egyetemi tankönyvei, orvostanhallgatók nemzedékeinek marandó élményt nyújtó előadásai, és kiváló biokémikus kutatók nevelése. Tanítványai, munkatársai közül tízen lettek a Magyar

Tudományos Akadémia tagjai, hárman a külföldre szakadtak közül annak külső tagjai. A szomszédos országok számos vezető kutatója annak a néhány hétnek, hónapnak vagy éveknek köszönheti későbbi sikeres pályafutását, amit kezdőként Straub intézetében töltött vendégként. Amikor az 1956-os forradalom után kissé felemelkedett a vas-

Straub F. Brunó, a huszadik század középső harmadának egyik legnagyobb magyar természettudósa, iskolateremtő kutatója és tanító egyénisége, tudományszervezője és tudománypolitikusa

függöny, azok a neves nyugat-európai és amerikai biokémikusok, akik hazánkba látogattak, elsősorban őt keresték, vele akarták felvenni a kapcsolatot.

A hatvanas-hetvenes években a biokémiai kutatás és oktatás mellett egyre nagyobb szerepet játszott tevékenységében a tágabb értelemben vett hazai és nemzetközi tudománypolitika. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) alelnöke és a Tudományos Dolgozók Nemzetközi Uniójának (ICSU) elnöki tisztességében sokat tett a magyar tudomány nemzetközi elismertségéért. A hazai tudománypolitikában elért legmaradandóbb eredményei: a Magyar Tudományos Akadémián az önálló Biológiai Osztály létrehozása (addig a biológia csak az Orvosi

Szent-Györgyi Albert munkacsoportja Szegeden 1933-ban.

1 – Szent-Györgyi Albert; 2 – Straub F. Brunó; 3 – Laki Kálmán; 4 – Banga Ilona
(Szent-Györgyi András és a Magyar Tudomány szívességéből)

Osztályon volt képviselve) és a Szegedi Biológiai Központ megalapítása.

A rendszerváltás előtti másfél évben az Elnöki Tanács Elnöki tisztét töltötte be, Ő hívta meg Magyarországra II. János Pál pápát és az idősebb Bush elnököt. Ennek köszönhetően temetésén, 1996-ban több ország nagykövete is jelen volt (a magyar állam részéről senki).

Pályakezdőként évekig Straub F. Brunó közvetlen munkatársa voltam a Budapesti Orvostudományi Egyetem Orvo-

si Vegytani Intézetében, és évtizedekig volt intézményi főnököm. Az egyetem elvégzése után állást keresvén, szinte véletlenül, egy ismerős ajánlólevelével jutottam intézetébe, addig éppen csak a nevét ismertem. Első találkozásunk azonban lenyűgöző volt. Noha semmi különös nem mondott, egyszerűen sugárzott belőle a nagyság. Soha hasonló iskolai vagy egyetemi tanáraink között nem tapasztaltam, azt éreztem, hogy itt áll előttem a „nagy tudós”, kamaszkori olvasmányaim hőse, akiknek példáját követve választottam pályát. Azóta sok kollegám számolt be hasonló élményről

Bay Zoltán, Szent-Györgyi Albert és Straub F. Brunó Ferihegyen 1981-ben

vele kapcsolatban. Amikor (8 évvel később) az Egyesült Államokba indultam, *Anfinsen* (a későbbi Nobel-díjas) intézetébe, egy kedves idősebb kollegám azt mondta: „Lehet, hogy sok híres és sikeres tudóssal fogsz ott találkozni, de hidd el, hogy kevés a Profhoz hasonlóan nagy egyéniséggel”. Ez a jóslat tökéletesen beiga-

zolódott, egész pályafutásom alatt nem igen ismertem nála nagyobbat. Bár olyan emberként, aki élete nagy részében igen nagy hatalommal rendelkezett, nyilván sokan nem szerették, vagy nehezteltek rá, hiszen a hatalom gyakorlása mindig okoz érdeksérelmeket, de azok, akik intézetében dolgoztak, illetve közvetlen kapcsolatban álltak vele, szinte valamennyien végtelenül tisztelték és többnyire rajongásig szerették. Annak ellenére így volt ez, hogy olykor maróan gúnyos tudott lenni, és minél jobban becsült valakit, annál többet követelt tőle. Sokat idézett, kedvelt mondása: „Teher alatt nő a pálma.”

Nem ismertem embert, aki olyan gyorsan és pontosan volt képes mindenkor megragadni a lényegest, felismerni az értéket, felfigyelni a hibákra, mint Ő. Aki olyan hatékonyan tudott levezetni egy ülést, odafigyelve a valóban fontosra, és elejét véve az üres fecsegésnek.

Noha tekintélye abszolút vitathatatlan volt, mindig lehetett neki ellentmondani, az értelmes vitát, sőt még a szemtelenséget is kifejezetten díjazta, munkatársai- ban legtöbbször az eredetiséget, az önálló gondolkodást értékelte.

Az általa vezetett intézet egész atmoszférája telítve volt a tudományos megismerés iránti olthatatlan vágygal, a magas kultúrával és amellett a játékosággal és humorral. Mindenkitől, aki külföldre utazott, elvárta, hogy hozzon egy-két (akkor itthon nem kapható) angol krimet és az intézeti könyvtár egyik polcára tegye be. A biokémiai kutatómunka üresjáratában (amíg forog a centrifuga, inkubálódik az enzimreakció) sokat játszottunk (pingpong, sakk, a labor mozaikpadlóján molekulamodellgolyókkal és centrifugacsövekkel játszott „mole-kugli”) és ebben többnyire részt vett a Prof is. Híres történet, amikor egy fiatal kollegánknak szemrehányást tett, hogy túl sokat gondolkodik a „schnell” sakkpartiban, mire ő sértődötten felelte: „Köztudomású, hogy ebben az intézetben a Professor úr után én gondolkodom a legkevesebbet”. Ezt az esetet azután a Prof mesélte mosolyogva mindenkinek.

Ezt a visszaemlékezést első találkozásunk felidézésével kezdtem, az utolsóval szeretném befejezni. Amikor utoljára látogatott intézetünkbe, az általa létrehozott Szegedi Biológiai Központba, magányosan, szomorúan (második felesége halála után), már betegségtől gyötört, négy szemközt azt mondta nekem: „Ha itt körülnézek, akkor úgy látom, mégsem éltem hiába. Ez maradandó.”

VENETIANER PÁL